

Tonteri Anna

Eron jälkeinen vaino

Kandidaatintyö

KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA

Opetus- ja kasvatusalan tutkinto-ohjelma

2023

Tämän kandidaatintyön tavoitteena oli selvittää mitä tiedämme eron jälkeisestä vainosta tehdyn suomalaisen tutkimuksen valossa ja samalla selvittää mahdollisia tutkimusaiheita. Työ alkoi käytännön tarpeesta, jonka olen poliisina lähisuhdeväkivaltarikoksia tutkiessani ja ennalta estävää työtä sidosryhmäyhteistyönä tehdessäni todennut. Minua ohjasi aiheen tutkimiseen mielenkiinto ja motivaatio saada kehittää lähisuhdeväkivallan ennalta estävää työtä. Vain noin 10 % lähisuhdeväkivallasta tulee viranomaisten tietoon. Eron jälkeinen vaino on lähisuhdeväkivaltaa, joka usein jää vielä enemmän piiloon.

Tutkielma on tehty kuvailevan kirjallisuuskatsauksen metodein, jonka avulla olen etsinyt luotettavia artikkeleita ja tutkimustietoa, joista olen saanut tietoa aiheesta. Lähestyin aihetta lähisuhdeväkivallan viitekehyksessä. Luin runsaasti kirjallisuutta ja tutkimusta aiheesta ja lopulta työhöni valikoitui 16 lähettä, joiden avulla kokosin tietoa työhöni.

Tulokset kertoivat eron jälkeisen vainon olevan lähisuhdeväkivaltaa, joka aiheuttaa uhrilleen jatkuvaa pelkoa, ahdistusta ja elämisen piirin kaventumista. Eron jälkeisen vainon piirteet ovat moninaiset ja elävät yhteiskuntamme muutoksen myötä, esimerkiksi digitaalinen vaino on lisääntynyt. Eron jälkeisen vainon seuraamukset uhrille voivat myös olla moninaiset ahdistuksen tunteesta konkreettiseen väkivallan uhkaan ja perhesurmaan. Pakottavan kontrollin on todettu olevan yksi eron jälkeisen vainon osatekijä. Yhteiskunnalle lähisuhdeväkivalta on kallis väkivallan muoto.

Tutkimuksesta selvisi, että yhteiskunnassamme ei tunnisteta eron jälkeistä vainoa riittävällä tavalla. Kokonaisuutta ei nähdä, eikä tunnisteta, vaan katsotaan yksittäisiä tekoja, jotka usein ovat näennäisen mitättömiä. Sekä viranomaiset, että uhri itse voivat kyseenalaistaa kokemuksia ja tapahtumia ja leimata niitä esimerkiksi ero- tai huoltajuuksiksi.

Sekä kokijaan, että tekijään kohdistuvan ennalta estävän työn kehittäminen mahdollisimman toimivaksi yhteistyössä eri viranomaisten ja muiden tahojen kanssa on tärkeää. Mikään taho ei yksin pysty tilannetta ratkaisemaan. Lähisuhdeväkivallan, eron jälkeisen vainon, pakottavan kontrollin ja perhesurmien välillä näyttäisi olevan yhteys, jonka vuoksi uhka- ja riskinarviointia on tärkeää tehdä ajoissa, jotta auttavat toimenpiteet osataan kohdistaa oikein.

Eron jälkeisen vainon estämiseksi tarvitaan tiivistä viranomaisyhteistyötä ja koulutusta. Kehittämiskohteiksi voisi ajatella ilmiön tuntemisen, tunnistamisen, uhrin ja tekijän kohtaamisen ja turvallisen puuttumisen. Suomessa lähisuhdeväkivallan osalta pelkästään fyysisen lähisuhdeväkivallan terveydenhuollon kautta aiheuttama suora lisäkustannus yhteiskunnalle on noin 150 miljoonaa euroa vuodessa. Ajattelen, että ennalta estävän työn tarve ja siihen liittyvän tiedon ja koulutuksen tarve tulevat kasvamaan tulevaisuudessa.

Avainsanat: lähisuhdeväkivalta, eron jälkeinen vaino, pakottava kontrolli, perhesurma

Sisältö

1 Johdanto	5
2 Keskeiset käsitteet	8
2.1 Lähisuhdeväkivalta	8
2.2 Eron jälkeinen vaino	10
2.2.1 Digitaalinen vaino	12
2.2.2 Yhteisöllinen vaino	12
2.3 Pakottava kontrolli	13
2.4 Perhesurmat	13
3 Metodologia: Aineisto ja aineistoanalyysi	15
4 Tulokset	17
4.1 Eron jälkeinen vaino suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa	17
4.2 Tutkimusaukot eron jälkeistä vainoa koskevassa kirjallisuudessa	20
5 Pohdinta	24
Lähteet	30

1 Johdanto

Muistan selkeästi ensimmäisen lyönnin, se sattui todella enkä kertonut siitä kenellekään. Kumppanillani oli tapana repiä hiuksia päästäni ja lyödä päätäni lattiaan niin ettei siitä jäänyt jälkiä. Hän myös rajoitti rahan käyttöni ja ystävieni tapaamista. Jatkuva kontrollointi ja haukkuminen olivat ahdistavaa, tuntui kuin mieleni ja kehoni oli jatkuvan hallinnan alla (Rikosuhripäivystys).

Edellä olevassa kuvauksessa on hyvin kiteytetty lähisuhdeväkivallan olemus, väkivalta, pelko, häpeä, kontrollointi. Lähisuhdeväkivaltaan liittyy usein halu kontrolloida fyysisesti ja henkisesti. Tämä sama halu voi jatkua vielä eron jälkeenkin, eron jälkeisenä vainona.

Tässä kandidaatin tutkielmassa pohdin eron jälkeistä vainoa ilmiönä ja perehdyn aiheesta tehtyyn tutkimukseen ja kirjallisuuteen. Vainoaminen on kokonaisvaltaista pelon ja ahdistuksen tuottamista, jota on vaikea päästä pakoon missään. Lidman (2015) kuvaa vainoa sukupuolittuneena ilmiönä, kuten lähisuhdeväkivaltaa yleensäkin. Pääsääntöisesti nämä väkivallan muodot kohdistuvat naisiin, mikä ei kuitenkaan poista sitä tosiasiaa, että myös miehet joutuvat sekä lähisuhdeväkivallan, että vainon uhreiksi (Lidman, 2015).

Siltalan ja kollegoiden (2022) tutkimuksesta käykin ilmi, että naiset ovat kokeneet merkittävästi miehiä useammin parisuhteessa tapahtunutta väkivaltaa elämänsä aikana. Heidän tutkimuksensa mukaan naisista parisuhdeväkivaltaa on kokenut 48 % ja miehistä 39 % ja entisen kumppanin tekemää väkivaltaa naisista on kokenut elämänsä aikana 33 % ja miehistä 22 %. Tämä tuore tutkimus tukee ajatusta eron jälkeisen vainon ja häirinnän merkittävydestä yhteiskunnallisellakin tasolla sen lisäksi, mitä se aiheuttaa yksittäisille ihmisille ja heidän lapsilleen ja läheisilleen. Siltalan ja kollegoiden (2022) tekemä tutkimus on katsaus siihen, millaisia kustannuksia lähisuhdeväkivalta ylipäänsä aiheuttaa yhteiskunnallemme ja käynkin näitä tuloksia osittain läpi työssäni.

Kuten Lidman (2015) toteaa, kaikenlaista väkivaltaa on tärkeää torjua, eikä mikään väkivallan muoto sulje pois toista muotoa. Tietyn tyyppisen väkivallan ehkäiseminen vaatii kuitenkin aina sen erityispiirteiden tunnistamista, joten myös naisiin kohdistuvasta sukupuolittuneesta väkivallasta on tärkeää puhua omana, erillisenä väkivallan muotonaan (Lidman, 2015). Lähisuhdeväkivallan ja eron jälkeisen vainon sukupuolittuneisuus nimenomaan naisiin kohdistuvana väkivaltana tulee selkeästi ilmi tutkimustuloksissa, joita tässä tutkielmassani esittelen.

Vainoaminen kriminalisoitiin Suomessa 1.1.2014. Rikoslain 25 luku 7 a § (13.12.2013/879) määrittelee vainoamisen näin:

Joka toistuvasti uhkaa, seuraa, tarkkailee, ottaa yhteyttä tai muuten näihin rinnastettavalla tavalla oikeudettomasti vainoaa toista siten, että se on omiaan aiheuttamaan vainotussa pelkoa tai ahdistusta, on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä yhtä ankaraa tai ankarampaa rangaistusta, *vainoamisesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Vainon kriminalisoinnin myötä yksittäiset teot voidaan nykyisin laskea yhteen merkitsemään vainoa. Laitisen ja kollegoiden (2017) ja Nikupeterin (2015) mukaan ongelmallista vainon toteutuksen näyttämistä on kuitenkin sen luonne pitkään jatkuvana pelkoa ja ahdistusta aiheuttavana toimintana, josta on vaikeaa ja aikaa vievää saada todisteita. He toteavat vastuun vainon todistamisesta jäävän usein vainoa kokeneelle henkilölle. Vainon kriminalisointi on kuitenkin näiden edellä lueteltujen lähteiden mukaan selkeä viesti siitä, ettei toistuva ja tahdonvastainen uhkailu, seuraaminen, tarkkaileminen tai yhteydenottaminen ole hyväksyttävä (Laitinen ym., 2017; Nikupeteri, 2015).

Istanbulin sopimus, eli Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta astui voimaan Suomessa 1.8.2015. Se on Ihmisoikeuskeskuksen mukaan ensimmäinen eurooppalainen naisten oikeuksiin keskittyvä ihmisoikeussopimus ja kattaa kaikki naiset ja tyttäriin sukupuolen perusteella kohdistuvan väkivallan muodot. Sitä sovelletaan Suomessa tyttöjen ja naisten lisäksi kaikkiin ihmisiin, joihin kohdistuu perheväkivaltaa ja se painottuu väkivallan ehkäisyyn, mutta sisältää myös velvoitteita uhrien suojelemiseksi ja auttamiseksi sekä väkivallan tekijöiden rankaisemiseksi (Ihmisoikeuskeskus). Tämä sopimus on ollut tärkeä askel kohti lähisuhdeväkivallan tunnistamisen ja ennalta estävän työn parempaa tulevaisuutta. Myös Istanbulin sopimuksen 34 artikla määrittelee vainoamisen rangaistavaksi teoksi: "Vainoaminen. Osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että toiseen henkilöön kohdistuva tahallinen ja toistuva uhkaava käyttäytyminen, joka saa tämän henkilön pelkäämään turvallisuutensa vaarantumista, säädetään rangaistavaksi."

Oma kiinnostukseni lähisuhdeväkivaltaan ja eron jälkeiseen vainoon ilmiönä on syntynyt työni seurauksena. Olen tutkinut lähisuhdeväkivaltarikoksia poliisina ja tehnyt ennalta estävää työtä viranomaisyhteistyönä. Eron jälkeisen vainon kokonaisvaltaisuus, tietyt samankaltaisuudet jokaisessa tapauksessa kuitenkin omine erityispiirteineen, halu syventää ilmiön tuntemusta ja

ymmärtää vainoajan mielenmaisemaa ovat ohjanneet minua tämän tutkielman aihepiiriin. Työni kautta ennalta estävän työn merkitys on korostunut ja minua kannustaa motivaatio saada kehittää tätä työtä ja löytää lisää tietoa ja sen myötä mahdollisesti tehokkaampia keinoja estää näitä tekoja ennalta. Pidän sitä hyvin tärkeänä yhteiskunnallisesti, mutta ennen kaikkea uhrien ja heidän läheistensä kannalta.

Vaikka olen työni kautta perehtynyt aihealueeseen, haluan tehdä tämän kirjallisuuskatsauksen nimenomaan aiemman tutkimuksen ja sen tulosten ohjaamana. Ajattelen, että oma aiemmin käytännön työn kautta saamani tieto aihealueesta tulee välittymään niin, että se antaa minulle syvempää ymmärrystä siitä, mitä kirjoitetut sanat tarkoittavat.

Kandidaatin tutkielmassani etsin vastausta kysymyksiin:

- 1. Mitä suomalainen tutkimuskirjallisuus kertoo eron jälkeisestä vainosta?*
- 2. Löytyykö eron jälkeistä vainoa koskevasta suomalaisesta tutkimuskirjallisuudesta tutkimusaukkoja?*

Näihin kysymyksiin pyrin vastaamaan etsimällä kattavasti tietoa jo tehdystä tutkimuksesta ja kirjallisuudesta eron jälkeisestä vainosta. Esittelen keskeiset käsitteet systemaattisesti eriteltyinä ja myöhemmin tulokset omassa luvussaan.

2 Keskeiset käsitteet

Tässä luvussa esittelen työssäni esiintyvien keskeisiä käsitteitä. Lähisuhdeväkivalta, eron jälkeinen vaino, pakottava kontrolli ja perhesurmat ovat ilmiöitä, joiden piirteet näyttävät kietoutuvan yhteen ja muodostavan kokonaisuuden, jota haluan avata.

2.1 Lähisuhdeväkivalta

Lähisuhdeväkivalta itsessään on laaja ja monitahoinen ilmiö. Lähisuhdeväkivalta tapahtuu kodin seinien suojassa, piilossa muiden katseilta, eikä siitä usein haluta kertoa kenellekään. Lähisuhdeväkivaltaan liittyy olennaisena osana erilaiset tunteet. Fagerlundin (2016) mukaan lähisuhdeväkivallasta puhutaan, kun tekijä ja uhri ovat keskenään lähisuhteessa. Hänen mukaansa lähisuhdeväkivalta voi olla parisuhdeväkivaltaa, seurustelusuhteessa esiintyvää väkivaltaa tai perheväkivaltaa. Lähisuhdeväkivalta voi kohdistua nykyisiin tai entisiin kumppaneihin, lapsiin, muihin sukulaisiin tai läheisiin ja sille on tyypillistä, että väkivaltainen käytös tapahtuu yksityisissä tiloissa ja se jää piiloon (Fagerlund 2016). Nipulin (2020) mukaan lähisuhdeväkivallassa väkivaltaa tekee sama ihminen, josta uhri voi olla riippuvainen ja johon hänellä on tunnesuhde. Hän toteaa, että nämä vastakkaiset tunteet tekevät usein väkivallasta puhumisen ja vahingoittavasta suhteesta lähtemisen vaikeaksi (Nipuli, 2020). Lähisuhdeväkivallan moninaisista muodoista voidaan mainita esimerkkeinä vainoamisen lisäksi: “fyysisen, henkisen, seksuaalisen, digitaalisen, taloudellisen, hengellisen, ja kunniaan liittyvän väkivallan muodot” (Liimatainen & Rantaeskola, 2022 s.11-19).

Lähisuhdeväkivalta on piilorikollisuutta. Liimataisen ja Rantaeskolan (2022) mukaan uhritutkimus kertoo, että kaikista lähisuhdeväkivaltatapauksista vain noin kymmenesosa tulee tiedoksi viranomaisille. He toteavat, että poliisin tietoon tulleita tapauksia usein joko edeltää, tai niiden jälkeen on kyseisten osallisten välillä tapahtunut muutakin väkivaltaa. Ajattelen tämän merkitsevän sitä, että lähisuhdeväkivaltaa ei tunnisteta riittäväällä tavalla, jolloin puuttuminenkin on haastavaa. Nipulin (2020) mukaan suurta osaa lähisuhdeväkivallan uhreista ei tunnisteta ja näin ollen he eivät välttämättä pääse avun piiriin. Hän myös toteaa, että riskiryhmillä väkivallan aiheuttamat haavoittavat seuraukset ovat vielä muita suuremmat. Riskiryhmiin Nipuli (2020) lukee muun muassa lapset, vammaiset henkilöt ja vanhukset.

Jos ajattelemme lähisuhdeväkivallan kustannuksia yhteiskunnalle, Sitalan ja kollegoiden (2022) tekemään tutkimukseen nojaten voidaan todeta, että fyysisen lähisuhdeväkivallan

terveydenhuollon kautta aiheuttama suora lisäkustannus yhteiskunnalle on noin 150 miljoonaa euroa vuodessa. Tutkimuksen mukaan tämä perustuu laskelmaan, jonka mukaan terveydenhuollon ja poliisin rekistereistä laskettu keskimääräinen yhteiskustannus yhtä lähisuhdeväkivaltaa kokenutta henkilöä kohti on 1024 euroa vuosittain. Jos tämä summa kerrotaan väestötutkimuksen perusteella viiden vuoden aikana fyysistä väkivaltaa kokeneiden naisten määrällä, joka on 146 000, saadaan naisten kokeman lähisuhdeväkivallan suoraksi lisäkustannukseksi 150 miljoonaa euroa vuodessa (Siltala ym., 2022).

Siltala ja kollegat (2022) toteavat, että toisaalta myös henkisen väkivallan tiedetään aiheuttavan merkittäviä terveyshaittoja. Jos henkisen lähisuhdeväkivallan oletetaan aiheuttavan samalla tavalla kustannusnousua, olisivat vuosittaiset lisäkustannukset julkiselle terveydenhuollossa tutkimuksen mukaan noin 861 miljoonaa euroa.

Siltala ja kollegat (2022) kuitenkin toteavat, että elämänaikainen parisuhdeväkivalta ja lapsuudessa tapahtunut väkivalta lisäävät terveyspalveluiden tarvetta pidemmälläkin aikavälillä. Tutkimuksen mukaan lähisuhdeväkivallan terveystaloudelliset vaikutukset eivät siis rajoitu vain esiteltyyn viiden vuoden ajalle. Siltalan ja kollegoiden (2022) tutkimuksessa käytettiin viiden vuoden aikajanaa, koska sille aikavälille oli laskettavissa tarkka arvio kustannuksista rekisteritutkimuksen perusteella. Siltalan ja kollegoiden (2022) tekemässä tutkimuksessa todetaan myös, että tämä kustannuslaskelma ei sisällä miesten tai alle 16-vuotiaiden kohtaaman lähisuhdeväkivallan kustannuksia, sillä niitä ei voitu kyseisen tutkimuksessa käytetyn aineiston perusteella arvioida. Lisäksi tutkimuksessa todettiin, että arvio sisältää vain julkiselle terveydenhuollossa aiheutuvat suorat hoitokustannukset. Yksityisen- ja työterveydenhuollon kustannukset ja kaikki muut väkivallasta aiheutuvat epäsuorat kustannukset, kuten sairausloimat ja työkyvyttömyys jäävät siis tämän tutkimuksen ulkopuolelle (Siltala ym., 2022).

Kuitenkin EIGEN (2014) mukaan aiempien selvitysten perusteella epäsuorat kustannukset muodostavat yli puolet lähisuhdeväkivallan kokonaiskustannuksista. Siltalan ja kollegoiden (2022) tutkimus osoittaa, että lähisuhdeväkivallan kustannukset eivät rajoitu vain terveydenhuoltoon, vaan lähisuhdeväkivaltaa kokeneet henkilöt käyttävät selkeästi runsaammin myös sosiaali- ja oikeuspalveluita kuin henkilöt, jotka eivät ole kokeneet väkivaltaa. Tutkimuksen mukaan sosiaalipalveluiden keskimääräiset kustannukset olivat viimeisen vuoden tai elämänsä aikana parisuhdeväkivaltaa kokeneilla 60–90 % korkeammat kuin henkilöillä, jotka eivät olleet kokeneet väkivaltaa. Siltalan ja kollegoiden (2022) mukaan myös oikeuspalveluiden kustannukset olivat merkittävästi suuremmat niillä, jotka olivat

kokeneet parisuhdeväkivaltaa elämänsä varrella. Niillä, jotka olivat kokeneet parisuhdeväkivaltaa edellisen vuoden aikana, kustannukset nousivat melkein nelinkertaisiksi niiden ihmisten kustannuksiin nähden, jotka eivät olleet kokeneet väkivaltaa. Lapsuuden kokemukset lähisuhdeväkivallasta nostivat sosiaali- ja oikeuspalveluiden kustannuksia noin puolella (Siltala ym., 2022).

2.2 Eron jälkeinen vaino

Laitisen, Kinnusen ja Hannuksen (2017) mukaan vainosta puhuttaessa saamme käsityksen lähisuhteissa tapahtuvista väkivallan teoista, jotka voivat olla monella tavalla näkymättömiä, mutta samaan aikaan hengenvaarallisia. Noin puolessa väkivaltaisista parisuhteista väkivallan on todettu jatkuvan myös eron jälkeen ja todettu vainon kärjistyvän pahimmillaan henkeä uhkaavaksi väkivallaksi (Hannus ym., 2017). Nikupeteri ja Laitinen (2013) toteavat, että lähisuhteissa eron jälkeisellä vainolla tarkoitetaan myös rakenteellista ja sosiaalista väkivaltaa, joka tekee kohteensa tavallisesta elämisestä mahdotonta. Näistä kuvauksista saa jo yleiskuvan eron jälkeisen vainon vakavuudesta ja kokonaisvaltaisuudesta uhrin elämässä ja myös vaikeasta havaittavuudesta ja todistamisesta. Eron jälkeistä vainoa sanoitettaessa nousee esille jatkuvuus ja kaikilla yksittäisilläkin teoilla oleva yhteinen päämäärä saada aikaan pelkoa tai ahdistusta, joita uhri kokee vainon seurauksena (Bradbury-Jones & Nikupeteri, 2021; Melton, 2007; Laitinen ym., 2017). He toteavatkin, että vainon määritelmiin sisältyy usein ajatus vahingosta, jota se saa aikaan kohteessaan tunnetasolla ja sosiaalisessa elämässä, kuten myös uhrin kokemus siitä, että vainoaja tunkeutuu hänen elämänsä kaikkialla ja kaiken aikaa.

Vainoa voi olla Hannuksen ja kollegoiden (2017) mukaan muun muassa toistuvat yhteydenotot, jotka eivät ole toivottuja. He luettelevat vainolle ominaisiksi teoiksi myös muun muassa perättömien tietojen levittämisen, pelottelun ja uhkailun, seuraamisen ja tarkkailun, toistuvat ei-toivotut rakkaudenosoitukset ja lahjat, omaisuuden tuhoamisen, väkivallan, tietojen kaappaamisen ja käyttämisen omiin tarkoituksiinsa, teknologian avulla seuraamisen, salakatselun ja -kuuntelun, sekä toistuvat oikeudenkäynnit tai aiheettomat rikos- ja lastensuojeluilmoitukset (Hannus ym., 2017). He toteavat vainon voivan kohdistua myös vainotun läheisiin ja että parisuhteen aikana koetun väkivallan on todettu lisäävän vainon riskiä eron jälkeen. Myös Laitinen kollegoineen (2017) ja Nikupeteri (2015) ovat kuvailleet vainoa tarkoituksellisenä ja toistuvana häirintänä, joka aiheuttaa pelkoa ja ahdistusta kohteessaan. He mainitsevat esimerkkeinä vainoamisen tavoista muun muassa uhkailun, seuraamisen,

tarkkailemisen ja epämieluisat ja ahdistavat yhteydenottotavat. He näkevät vainon tavoitteellisena toimintana, jossa tarkoituksena on kontrolloida ja rajoittaa kohteen arkea, sosiaalista elämää ja toteavat, että tämä kaikki horjuttaa uhrin turvallisuuden tunnetta ja hyvinvointia hyvin kokonaisvaltaisesti. Vainoamiseen käytetyt keinot saattavat vaikuttaa yksittäisinä tekoina ulkopuolisen silmissä hyväksyttäviltä ja vähäpätöisiltä, mutta voivat olla myös henkeä uhkaavia (Laitinen ym., 2017; Nikupeteri, 2015). Myös Laitisen, Kinnusen ja Hannuksen (2017) mukaan vainoaminen voi vaihdella lievästä häirinnästä hengen uhkaamiseen ja kokoaikaiseen pelkotilaan uhrissa. Heidän mukaansa vaino tunkeutuu uhrin mieleen ja arkeen kaikkialla, sekä vaikuttaa ja ylittää myös uhrin lapsiin ja muhin läheisiin, harrastuksiin ja työpaikalle. Usein vaino on jatkumoa parisuhteessa tapahtuneelle lähisuhdeväkivallalle ja vainolle ominaisia piirteitä on voinut esiintyä jo parisuhteen aikana (Laitinen, Kinnunen, Hannus, 2017).

Parisuhdevaino ja eron jälkeinen vaino ovat erillisiä käsitteitä, vaikka kulkevat usein rinnakkain ja niillä on yhteistä. Toisin kuin parisuhdevainoon, eron jälkeisen vainon käsitteeseen sisältyy myös vainolle altistuneet lapset. (Kumpuniemi ym., 2017). Parisuhdevainolla puolestaan viitataan Kumpuniemen ja kollegoiden (2017) mukaan yleensä vainoamiseen, jonka aikana osallisten suhde on edelleen jollakin tavalla olemassa. Parisuhdevaino ja eron jälkeinen vaino voidaan heidän mukaansa ajatella vainon erityisen vaarallisina muotoina niihin liittyvän väkivallalla uhkaamisen ja sen käyttämisen vuoksi (Kumpuniemi ym., 2017).

Laitinen ja kollegat (2017) sekä Nikupeteri (2015) toteavat vainon vakavuuden ja sen vaikutusten vaihtelevan lievän ahdistuneisuuden tunteesta jatkuvaan kauhuun ja kuoleman pelkoon. Eron jälkeisen vainon todetaan koskettavan myös lapsia, heidän mukaansa lapsi voi joutua vainon uhriksi esimerkiksi fyysisen väkivallan tai uhkaamisen kautta, lapsi voi itse joutua uhatuksi tai esimerkiksi hänen toiseen vanhempansa voidaan kohdistaa uhkaa. He toteavat vainoajan voivan käyttäytyä lasta kohtaan näennäisen rakastavasti yrittäen kuitenkin samalla mustamaalata tämän toista vanhempaa tai saada lapselta tietoja entisestä puolisostaan, mikä ristiriitaisena käytöksenä luo lapselle turvattomuuden tunnetta. Laitinen ja kollegat (2017) sekä Nikupeteri (2015) toteavat vainoajan usein tarkkailevan lapsen tekemisiä hieman kauempaa, esimerkiksi koulun lähistöllä, mikä voi aiheuttaa lapselle pelkoa ja hämmennystä. Heidän mukaansa lapsella on oikeus olla joutumatta tiedon välittäjän rooliin aikuisten välisissä asioissa, eikä hänen tarvitse viedä viestejä, sovittaa vanhempien välejä tai välittää tietoja toiselle vanhemmalle.

2.2.1 Digitaalinen vaino

Digitaalinen vaino on tuonut vainoamiskäytökseen uusia elementtejä. Digitaalisesti vainoaja pääsee tunkeutumaan uhrinsa elämään kaikkialla, vaikka pysyisi fyysisesti itse paikallaan. Liimatainen ja Rantaeskola (2022) kuvaavat digitaalista väkivaltaa väkivallan toimintana, joka on laajasti ymmärretty parisuhdeväkivaltaan ja eron jälkeiseen vainoon liittyvänä väkivallan muotona ja jossa hyödynnetään erilaista teknologiaa ja teknisiä laitteita, kuten esimerkiksi puhelimia, sosiaalista mediaa tai erilaisia paikannuslaitteita. Heidän mukaansa väkivalta, jota tehdään teknologiaa hyödyntäen, voi toisinaan olla jopa vakavampaa väkivaltaa, kuin fyysisesti läsnä ollen tehdyt teot. Teknologian kehittyminen ja digitaaliset mahdollisuudet luovat loputtomasti keinoja esimerkiksi kontrolloida tai rankaista vainon kohdetta (Liimatainen & Rantaeskola, 2022).

Digitalisaatio lisää vainon mahdollisuuksia, digitaalista väkivaltaa voi Liimataisen ja Rantaeskolan (2022) mukaan olla esimerkiksi jatkuva yhteydenpito siitä huolimatta, että kohde on tehnyt selväksi haluttomuutensa kanssakäymiseen, pelottelu, kohteen sosiaalisen median käytön kontrollointi ja vainon kohteen läheisten häiritseminen. Lisäksi digitaalista väkivaltaa voi heidän mukaansa olla muun muassa viestien sisältöjen tai puhelutietojen näyttämiseen painostaminen, salasanojen vaatiminen ja kumppanin hallitseman teknologian käytön jatkuva vahtiminen ja rajoittaminen (Liimatainen & Rantaeskola, 2022). Digitaalisen väkivallan yleisiä muotoja ovat myös intiimin kuvamateriaalin levittäminen internettiin tai sillä uhkaaminen, kohteen kuvaaminen salaa tai luvatta, intiimin kuvamateriaalin avulla kiristäminen tai seksuaalisuutta loukkaavan väkivallan kuvaaminen (Liimatainen & Rantaeskola, 2022). Keinoja on monia ja ajattelen keinovalikoiman lisääntyvän yhtä matkaa teknologian kehittymisen kanssa.

2.2.2 Yhteisöllinen vaino

Hongin (2019) mukaan yhteisöllisen väkivallan käsite luo kattavasti edellytykset ymmärtää yhteisöllisen vainon erityispiirteitä, sillä molemmissa olennaista on se, että yhteisön etua pidetään yhteisön sisällä tärkeämpänä, kuin yksilöiden oikeuksia. Hän myös lisää, että yhteisöllisen väkivallan tavoitteena on yhteisön suojeleminen. Tämä ajatusmalli mahdollistaa osaltaan sen, että väkivalta hyväksytään yhteisössä tietyissä tilanteissa ja siihen voi osallistua koko yhteisö, tai osia siitä (Hong, 2019).

2.3 Pakottava kontrolli

Pakottava kontrolli näyttäisi olevan olennainen osa eron jälkeistä vainoa. Kontrollointia esiintyy usein jo parisuhteen aikana ja se ennakoikin usein eron jälkeistä vainoa. Pakottavalla kontrollilla tarkoitetaan Hautalan ja Ojalehdon (2021) mukaan toimintamallia, jossa pakottavan kontrollin käyttäjän tarkoituksena on saada kohteensa kokonaan kontrolliinsa ja oman valtansa alle. He toteavat, että tekijä voi käyttää keinoinaan väkivallan lisäksi myös muita keinoja ja että pakottavan kontrollin tavoitteena on uhrin oman tilan kaventaminen esimerkiksi estämällä tämän kontakteja muihin ihmisiin ja tekemällä avun saaminen uhrille mahdottomaksi. Aronson Fontes (2015) kuvaa pakottavaa kontrollia lähisuhteessa arvosteluna, eristämisenä, uhkailuna ja myös fyysisenä väkivaltana. Lisäksi hän mainitsee keinoihin kuuluvan alistaminen, manipulointi, seuraaminen, fyysinen- ja seksuaalinen väkivalta, uhkailu ja rangaistukset. Tämä kaikki nähdään julkaisun mukaan keinona kontrolloida uhria, joka kokee tilanteessa usein ahdistusta, riippuvuutta tekijästä ja pelkoa ja joutuu kontrolloinnin seurauksena luopumaan vapaudestaan, itsetunnostaan ja perusoikeuksistaan (Aronson Fontes, 2015).

Pakottavan kontrollin tarkoituksessa käytettävällä väkivallalla on Starkin (2007) mukaan paljon yhtäläisyyksiä sieppaus- ja panttivankitilanteissa käytettävän väkivallan kanssa. Hän toteaa, että väkivallan tarkoitus on samalla tavalla olla rankaisun ja kontrolloinnin väline ja että pakottavan kontrollin yhteydessä käytetyn väkivallan seuraukset uhrille ovat kumulatiivisia ja voivat aiheuttavaa tälle vakavia vammoja tai kuoleman. Starkin (2007) mukaan uhrin ruumiinrakenne tai taidot eivät vaikuta pakottavaan kontrolliin liittyvän väkivallan monin tavoin vaurioittaviin seurauksiin. Hän toteaa esimerkiksi uhrin saamien vammojen olevan ennemminkin suhteessa pakenemisen, avun saannin ja itsensä puolustamisen mahdottomuuteen. Uhrin puolustautumista estääkseen kontrolloija käyttää muun muassa riistämistä, rajoittamista ja eristämistä (Stark, 2007).

2.4 Perhesurmat

Eron jälkeinen vaino ja tekijän kontrollin menettämisen tunne voivat johtaa myös siihen lopullisimpaan lopputulemaan, jonka seurauksena joku tai jotkut perheenjäsenistä menehtyy väkivallan teon seurauksena. Eron jälkeisen vainon yhteydestä perhesurmiin on tehty tutkimusta. Esimerkiksi Nikupeteri ja kollegat (2017) tarkastelivat väkivaltaisen parisuhteen päättymiseen liittyvää uhkaa, eron yhteydessä ilmenevän uhkan laatua ja uhrin turvaamisen mahdollisuuksia. Heidän tutkimuksensa tuloksena todettiin, että

ominaisuudet, jotka määrittelevät eron uhkaavuutta ovat pakottava kontrolli ja siihen liittyvä väkivalta, vaikeus irrottautua väkivaltaisesta suhteesta, konkreettinen uhka hengenvaaralliselle väkivallalle ja sen laukaisevat tekijät, sekä se, että väkivallan vakavuutta ja sen aiheuttamaa todellista uhkaa ei nähdä. Flanagan (1954) puolestaan totesi jo 1950-luvulla, että pitkäaikaisia perhesurmien riskitekijöitä ovat muun muassa vaikeudet parisuhteessa, eroon liittyvät ajatukset ja puheet, taloudelliset huolet, persoonallisuushäiriöt ja vainoaminen. Hänen mukaansa miehillä, jotka olivat surmanneet perheenjäsenensä, oli mahdotonta hyväksyä eroa tai edes ajatusta siitä, eivätkä he osanneet muodostaa elämäänsä uudelleen eron jälkeen. Flanagan (1954) totesi, että miehillä, jotka olivat tehneet perhesurman, laukaisevana tekijänä oli esimerkiksi pelko kontrollin menettämisestä puolisoonsa. Myös Ewaldsin ja hänen kollegoidensa (2012) mukaan perhesurmien taustalla vaikuttavien syiden joukosta nousee esille taloudelliset ongelmat, eroaikeet, ongelmat parisuhteessa ja mielenterveyden ongelmat. He totesivat myös väkivallan käyttämisen ja sillä uhkaamisen olleen yleistä ennen perhesurmaa, kuten myös itsemurhalla uhkaamisen. Miesten tekemissä perhesurmissa erottui malli, jossa mies surmaa puolisonsa kostoksi puolison eroaikeista; näissä tapauksissa oli useimmiten parisuhteen aikana ollut väkivaltaa ja kontrolloivaa käytöstä (Ewalds ym., 2012).

3 Metodologia: Aineisto ja aineistoanalyysi

Olen valinnut tutkimusmenetelmäksi kuvailevan kirjallisuuskatsauksen, jonka avulla tarkoitukseni on Johanssonin (2007) kuvailun mukaisesti hahmottaa aiheeseeni liittyvän aiemmin tehdyn tutkimuksen kokonaisuutta. Laadullisen tutkimuksen periaatteiden mukaisesti käyn aineistoa läpi teoreettisen viitekehyksen ja tutkimuskysymysten avulla määrittelemästäni teoreettismetodologisesta näkökulmasta. Alasuutarin (2011) mukaan näin tutkimusaineistosta on mahdollista erotella erilaisia tarkastelukulmia tutkittavana olevaan ilmiöön ja yhdistellä näkemyksiä. Hän toteaa useammasta näkökulmasta tarkastelun olevan laadullisen tutkimuksen perusajatus. Alasuutari (2011) nostaa esille myös hypoteesittomuuden merkityksen, tutkijalla ei voi etukäteen olla selvää ajatusta tutkimuksen tuloksista, vaikka tutkimuskysymyksiin etsitäänkin vastauksia kvalitatiivisen tutkimuksen keinoin.

Salminen (2011) kertoo kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tutkimusmetodin mahdollistavan yleiskatsauksen tekemisen tutkimusaiheestani ilman tarkkoja rajauksia, näin voin kuvata tutkittavaa ilmiötä laaja-alaisesti ja luokittelemaan sen ominaisuuksia. Valitsemani ilmiö, eli eron jälkeinen vaino, on Metsämuurosen (2003) suosituksen mukaan aihe, joka kiinnostaa minua. Koin myös tutkielmaani toimivana Kangasniemen ja kollegoiden (2013) esittämän ajatuksen, jonka mukaan ilmiöiden ymmärtämiseen pyrkiminen on kuvailevan kirjallisuuskatsauksen lähtökohta.

Kuvaileva ja integroiva kirjallisuuskatsaus vaikutti erityisen sopivalta metodilta tutkielmaani, koska näin saan aiheesta mahdollisimman laajan kokonaiskuvan (Salminen, 2011). Integroivan kirjallisuuskatsauksen mallin mukaan keräsin kiinnostukseni mukaisesti tutkimustietoa aiheesta mahdollisimman kattavasti yhteen, varmistuin tiedon lähteistä ja tein päätelmiä Flinkmanin ja Salanterän (2007) esittämän mallin mukaan. Salminen (2011) toteaa, että integroivan kirjallisuuskatsauksen keinoin tutkimuskohteeseen liittyviä ilmiöitä ja tietoa tarkastellaan useasta näkökulmasta ja näin valmistetaan uutta tietoa aiemmin tehdyn tutkimustiedon pohjalta. Lisäksi Salmisen (2011) mukaan integroiva kirjallisuuskatsaus ei seulo tutkimusaineistoa liian tarkasti ja näin aiheesta voidaan saada laajempi otos.

Aloitin tutkimuksen teon etsimällä lähteitä kirjastosta sekä internetistä. Hain teoksia hakusanoilla eron jälkeinen vaino, vaino, vainoaminen, digitaalinen väkivalta, digitaalinen vaino, yhteisöllinen vaino, lähisuhdeväkivalta, perhesurma ja laadullinen tutkimus.

Käytin lähteiden löytämiseen Oula-finnaa, Ebscoa, Scopusta sekä myös Google Scholaria, jotka ovat lähteiden etsintään soveltuvia tietokantoja.

Tutkielmaani valikoitui lopulta 16 suomalaista vertaisarvioitua artikkelia ja teosta vuosilta 2012–2022, joiden tutkimustuloksia esittelen tuloslukuissa. Otin mukaan tarkasteluun tutkimuksia, jotka käsittelevät eron jälkeistä vainoa pääasiassa kokijan näkökulmasta käsin. Tiedostan oman työkokemukseni ja jo aiemmin opiskelemani tiedon aiheesta vaikuttavan ajatteluuni, samoin sen tosiasian, että pidän aihetta tärkeänä, mutta pyrin tekemään tutkimusta mahdollisimman objektiivisesti. Lähteitä tarkastelin kriittisesti, mikä kuuluu Salmisen (2011) mukaan integroivan kirjallisuuskatsauksen ominaispiirteisiin.

Käytän tutkimuksessani lähteitä, jotka ovat luotettavia. Pidän tutkimuksessani luotettavuutta ja eettisyyttä tärkeinä arvoina. En nojaa vain yhden tutkimuksen varaan, vaan etsin tietoa useista eri lähteistä. Työssäni pyrin myös Vilkan (2015) esittämään ajatukseen, jonka mukaan tutkimusta tehdessä on oltava täsmällinen ja tutkielman edetessä jokainen esitetty väittäjä voidaan perustella.

4 Tulokset

Tässä luvussa esittelen löytämiäni vastauksia tutkimuskysymyksiin, jaoteltuna seuraaviin alalukuihin:

- *4.1 Mitä suomalainen tutkimuskirjallisuus kertoo eron jälkeisestä vainosta?*
- *4.2 Löytyykö eron jälkeistä vainoa koskevasta suomalaisesta tutkimuskirjallisuudesta tutkimusaukkoja?*

4.1 Eron jälkeinen vaino suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa

Laitisen ja kollegoiden (2017) sekä Nikupeterin (2015) mukaan vainoamisen yleisin muoto liittyy parisuhteeseen ja sen päättymiseen. Heidän mukaansa suurin osa vainon uhreista on naisia ja vainoajista miehiä. Jo parisuhteen aikana usein ilmenee vainon piirteitä, jotka voimistuvat eron jälkeen vainoamiseksi ja noin puolet miehistä, jotka ovat käyttäneet väkivaltaa puolisoonsa parisuhteen aikana, jatkavat väkivaltaista käytöstä myös eron jälkeen (Laitinen ym., 2017; Nikupeteri, 2015). Heidän mukaansa entisen kumppanin lisäksi vainon kohteeksi voi joutua myös lapset ja muut läheiset, joita käytetään muun muassa tiedon saamiseksi entisestä kumppanista. Laitinen ja kollegat (2017) sekä Nikupeteri (2015) toteavat entisen kumppanin tekemän vainon voivan olla haavoittavampaa kuin tuntemattoman, koska tämä tuntee uhrinsa ja tämän lähipiirin ihmiset ja hänellä on käytössään paljon yksityiskohtaista tietoa vainon kohteesta, tämän elämästä ja tavoista. Vaino voi muuttua jatkuessaan fyysiseksi väkivallaksi ja Suomessakin kuolee vuosittain naisia vainon seurauksena (Laitinen ym., 2017; Nikupeteri, 2015). Silvennoinen ja Tolvanen (2014) toteavatkin, että tutkimusten mukaan merkittävän usein nykyisen tai entisen puolisonsa surmannut mies on vainonnut uhriaan ennen henkirikosta.

Vainoaminen nähdään prosessina, jossa yksittäiset teot muodostavat jatkumon. Laitisen ja kollegoiden (2017) sekä Nikupeterin (2015) mukaan on kuitenkin tärkeää muistaa, että jokaisen vainoa kokevan tilanne on yksilöllinen ja tekijän toiminta ja yksittäiset, sinällään ulkopuolisen silmissä viattomaltakin vaikuttavat teot, saavat merkityksensä uhrin kokemuksissa ja osana laajempaa kokonaisuutta. Heidän mukaansa vainoon puuttuminen on usein vaikeaa. Vainoaja normalisoi tekojaan, tekojen mielikuvituksellisuus voi saada sekä viranomaiset ja muut auttajat, että uhrin itsensä epäilemään vainoajan tekojen todellisuutta (Laitinen ym., 2017 ja Nikupeteri,

2015). He toteavat naisten kokemusten vainoajan teoista muuttuvan usein apua haettaessa näkymättömiksi tai normalisoituvan.

Nikupeterin (2016) mukaan vainoajan tekojen kommunikoinnottomuus saa tapahtumat ja teot näyttämään näennäisen tavallisilta ja arkisilta ja tekee niistä aivan luonnollisia asioita tai tapahtumia tai saa ne jopa kuulostamaan olemattomilta, kuin niitä ei olisi koskaan tapahtunutkaan. Vainon ristiriitainen luonne hankaloittaa niin uhria itseään kuin viranomaisia ja muita auttavia tahoja nimeämään tekoja ja tunnistamaan käyttäytymistä väkivallaksi (Nikupeteri, 2016).

Myös eron jälkeisen vainon osalta maailma muuttuu ja kehittyy. Digitalisaatio on kehittynyt huimaa vauhtia ja se on nähtävissä myös lähisuhteiden väkivallan ja eron jälkeisen vainon puitteissa. Nikupeterin (2016) tutkimuksen mukaan internetin keskustelupalstat, virtuaalimaailma ja teknologisten välineiden kehittyminen ovat mahdollistaneet ja tehneet moninaisemmaksi erilaisten menetelmien käyttämisen vainon välineinä. Hän toteaa olevan mahdollista, että voi kulua aikaa ennen kuin uhri saa edes tietää olevansa vainon kohteena. Teknologinen ja digitaalinen osaaminen ja tunnistamattomuus mahdollistaa vainoajalle yhteyksien luomisen ja uhrin seuraamisen digitaalisesti esimerkiksi tuttavien kautta (Nikupeteri, 2016). Lisäksi hänen mukaansa vainoaja voi halutessaan olla yhteydessä uhrin kanssa vuorokauden ympäri, esimerkiksi viestejä lähettämällä. Samaan aikaan teknologinen kehitys ja esimerkiksi anonyymiyden mahdollisuus ovat vaikeuttaneet auttamista ja vainon estämistä, koko ajan on helpompaa esimerkiksi toimia nimettömänä ja luoda uusia yhteyksiä (Nikupeteri, 2016).

Erityisen vaikea asema voi olla uhrilla, joka joutuu yhteisöllisen vainon kohteeksi. Yhteisöllisen väkivallan ominaispiirre on se, että väkivalta ja kontrollointi ovat yhteisön sisällä hyväksytyjä. Bildjuschkin ja kollegat (2020) toteavat väkivallan uhrien joutuvan tästä syystä erittäin vaikeaan asemaan. Hong (2019) puolestaan toteaa, että käsitteenä yhteisöllinen väkivalta tarjoaa hyvän pohjan yhteisöllisen vainon erityispiirteiden ymmärrykseen, sillä molemmissa käsitteissä on yhteistä yhteisön edun pitäminen yksilön oikeuksia tärkeämpänä. Yhteisön suojelemisen tärkeyden katsotaan pyhittävän keinot ja tekevän väkivallasta siinä tarkoituksessa hyväksytyä (Hong, 2019).

Ajattelen, että yhteisöllinen vaino liittyy yleensä kulttuureihin ja uskontoihin, joissa esiintyy myös kunniaan liittyvää väkivaltaa. Hong (2019) toteaa väitöskirjassaan, että yhteisöllinen väkivalta on ilmenemismuodoiltaan ja myös vaikutukseltaan erityistä, koska yhteisön tuoma

turva ja siihen liittyvät ihmissuhteet ja asema ovat sekä väkivallan tekijöille, että kokijoille tärkeitä. Lidman (2020) puolestaan toteaa, että uskonnollisten ryhmien tapa pitää sisäiset ongelmat ja väärinkäytökset salassa, tekee entistä vaikeammaksi väkivallan uhreille saada apua, eikä peittely ainakaan vähennä yhteisön ulkopuolisilta tulevia ennakkoasenteita.

Pohdittaessa syitä, jotka johtavat eron jälkeiseen vainoon, yhtenä merkityksellisenä piirteenä nousee esille pakottava kontrolli. Pakottava kontrolli ei sellaisenaan suoraan tarkoita mitään tietyn tyyppistä väkivaltaa, vaan se on ennemminkin väkivaltaisten tekojen taustavoima, joka antaa puitteet väkivaltaisten tekojen ja hallitsemisen jatkamiselle, toteavat Hamberger ja kollegat (2017). Eron jälkeen nämä samat elementit jatkavat olemassaoloaan. Esimerkiksi Piispan (2006) mukaan puolet niistä miehistä, jotka parisuhteessa ollessaan käyttivät väkivaltaa, kohdisti väkivaltaa entiseen puolisoonsa myös parisuhteen päättymisen jälkeen. Merkityksellisenä näin Piispan (2006) julkaisussa sen, että väkivallalla uhkailu, jota usein ei pidetä väkivaltana lainkaan, näytti olevan tyypillisintä niissä suhteissa, joissa mies oli käyttänyt väkivaltaa pitkään ja se oli jatkuvaa. Tämä väkivallan realistisen uhan ylläpitämisen ajattelun pakottavan kontrollin olennaisena elementtinä.

Eron jälkeisen vainon motiivina onkin todettu esimerkiksi Laitisen ja Nikupeterin (2013) tutkimuksessa, että vainoon liittyviin tekoihin ajaa halu saavuttaa uudelleen kontrolli ja valta suhteessa entiseen kumppaniin muun muassa pakottamalla tai uhkaamalla. Nikupeterin (2016) mukaan vainoaja asettuu usein itse uhrin rooliin hänen kanssaan asiasta puhuttaessa. Hän toteaa vainoajan kertovan ja kehittelevän niin uhrilleen, kuin esimerkiksi viranomaisille omaa fiktiivistä tarinaansa, jonka keskeinen ajatus on se, että tekijä kuvailee itsensä uhriksi (Nikupeteri, 2016). Hänen mukaansa tarina vaikuttaa usein kuulijoihinsa voimakkaasti ja herättää emotionaalisia reaktioita.

Lähisuhdeväkivallan, pakottavan kontrollin ja eron jälkeisen vainon ilmiöt näyttävät kietoutuvan yhteen ja lopullisin tulema niistä voi olla perhesurma. Kuten mainittu, esimerkiksi Nikupeteri ja kollegat (2017) ovat tehneet tutkimusta eron jälkeisen vainon yhteydestä perhesurmiin, jossa tarkasteltiin väkivaltaisen parisuhteen päättymiseen liittyvää uhkaa, uhkaavan erotilanteen etenemistä ja uhrien turvallisuuden edellytyksiä. Johtopäätöksensä Nikupeterin ja kollegoiden (2017) tutkimuksessa todettiin, että jos haluamme suojata uhreja, se vaatii tilanteen tunnistamista ja uhrin todellista kohtaamista. On tehtävä monialaista uhka- ja riskinarviointia, viranomaisyhteistyötä ja otettava vastuuta. Suojaamisen vastuu ei ole yhdellä viranomaisella, vaan se jakautuu useille viranomaisille, kuten esimerkiksi sosiaali- ja

terveydenhuollolle, koulu- ja nuorisotoimelle, varhaiskasvatukselle, poliisille ja oikeusviranomaisille (Nikupeteri ym., 2017).

Lähisuhdeväkivallan osuus naisten kokemasta väkivallasta on merkittävä. Siltalan ja kollegoiden (2022) tutkimuksen tulokset 16–74-vuotiaiden naisten osalta ovat väestötasoisia. Tutkimuksen mukaan tässä ikäryhmässä fyysistä parisuhdeväkivaltaa kokee 42 000 naista ja henkistä väkivaltaa 230 000 naista, sekä vuosittain 8 600 naista hakeutuu väkivallan vuoksi terveyspalvelujen piiriin. Väkivallasta aiheutuneiden psyykkisten oireiden vuoksi hoidon piiriin hakeutuu vuosittain 24 000 naista (Siltala ym., 2022).

Kuitenkin Siltalan ja kollegoiden (2022) mukaan terveydenhuollon rekistereihin on vuosittain merkitty vain noin 800 väkivaltadiagnoosia, mikä on ainoastaan 9 prosenttia vakavasti vammautuneista naisista. Merkityksellistä tutkimuksessa oli myös se, että turvakodeissa asioineista vain kuuden prosentin oli terveydenhuollon palveluissa todettu saaneen vammansa väkivallan seurauksena (Siltala ym., 2022). Tutkimuksen mukaan lähisuhdeväkivallan vuoksi psyykkisistä oireista kärsineet eivät olleet saaneet ammattiapua, eikä heidän oireitaan oltu osattu yhdistää väkivallan kokemuksiin (Siltala ym. 2022).

Vainosta selviytyminen on kuitenkin mahdollista. Hannus ja kollegat (2017) toteavat julkaisussaan, että vainosta selviytyminen edellyttää kolme eri osa-alueen toteutumista; 1. Ulkoisen turvallisuuden vahvistuminen, jonka pitää sisällään ulkoiset turvallisuuden tekijät muun muassa kotona ja ympäristössä 2. Sisäisen turvallisuuden vahvistuminen, jolla tarkoitetaan pelon ja turvattomuuden tunteen hallintakeinoja ja 3. Ajattelumallin muuttamista vainosta, jolla kognitiivisia selviytymiskeinoja. He toteavat vainoon suhtautumisessa pyrittävän siihen, että vainon ajateltaisiin olevan kuin krooninen sairaus, jonka kanssa voi kuitenkin elää hyvää elämää. Hoitokeinoina voisi olla esimerkiksi turvallisuudesta ja rajoista huolehtiminen (Hannus ym., 2017).

4.2 Tutkimusaukot eron jälkeistä vainoa koskevassa kirjallisuudessa

Tätä tutkielmaa kirjoittaessani ja artikkeleita, tutkimuksia, kirjoja ja muita julkaisuja lukiessani olen pohtinut, mistä aiheesta olisi tärkeää tehdä tutkimusta eron jälkeisen vainon osalta ja mistä tutkimusta ei ole vielä tehty tai sitä on tehty vähän.

Mielenkiintoni tämän työn aiheeseen lähti käytännön tarpeesta ja edelleen käytännön työhön viitaten ajattelen tutkimusta tarvittavan tällä hetkellä sekä eron jälkeisen vainon kokijaan, että tekijään kohdistuvan ennalta estävän työn arvioimiseen ja kehittämiseen liittyen.

Esimerkiksi Laitinen ja hänen kollegansa (2017) avasivat ammattilaisille tarjottavien koulutusten merkitystä vainon tunnistamisen ja siihen puuttumisen mahdollistamiseksi. Kuten mainittu, he näkevät vainon kalliina lähisuhdeväkivallan muotona. Laitisen ja kollegoiden (2017) mukaan uhrien avun ja tuen tarpeet ylittävät useiden palvelujärjestelmän sektoreiden rajat. Ennalta estävän työn osalta ajattelen sidosryhmäyhteistyön erittäin tärkeäksi. Lähisuhdeväkivalta ja eron jälkeinen vaino ovat ilmiöinä ja erityispiirteiltään niin laajalle elämän alueelle ulottuvia, että mikään viranomainen tai muu auttava taho ei yksin pysty tehokkaasti siihen puuttumaan. Yhteistyötä tarvitaan ja sitä tulee tiivistää. Esimerkiksi Nikupeterin ja kollegoiden (2017) tutkimuksessa todettiin, että uhrien turvallisuuden mahdollistaminen edellyttää heidän tilanteidensa tunnistamista ja oikeanlaista kohtaamistaan sekä monialaista uhka- ja riskinarviointia, viranomaisyhteistyötä ja vastuun ottamista. He eivät näe suojaamisen vastuun olevan vain yhdellä viranomaisella, vastuu nähdään yhteisenä.

Tällä hetkellä viranomaisyhteistyönä eron jälkeisen vainon uhreille olevista tukipalveluista keskeisin on MARAK (moniammatillinen riskinarviointikokous). Tärkeänä tutkimuksen kohteena näkisin MARAK-työryhmien tosiasiallisen toiminnan arvioimisen ja kehittämisen tällä hetkellä. Kuinka MARAK-työryhmän tarjoamaa apua saataisiin tehostettua? Työkokemukseni perusteella tiedän, että MARAK:n tarkoitus on moniammatillisesti auttaa vakavan parisuhteessa tai sen jälkeen tapahtuvan lähisuhdeväkivallan uhan alla eläviä ihmisiä yhden kosketuksen taktiikalla. Uhri kertoo tilanteestaan yhdelle ammattilaiselle, joka vie asian MARAK-kokouksen käsiteltäväksi. Kokouksessa on keskeisten toimijoiden edustajat koolla, jotka yhdessä pohtivat mitä voivat tehdä kyseisen henkilön auttamiseksi. Apu viedään uhrille, eikä hänen tarvitse asioida jokaisessa viranomaisessa tai muussa auttavassa tahossa erikseen muutenkin uuvuttavassa elämäntilanteessa. Esimerkiksi vastuun jakautumista työryhmän eri toimijoiden kesken jatkotoimenpiteiden osalta olisi hyvä tarkastella, kuten myös MARAK:n avun piiriin ohjautumista ja sen tehostamista. MARAK on keskeinen työkalu ennalta estävälle työlle ja uhrin turvalliseen tilanteeseen saattamiselle ja hänen toipumisensa edistämiseksi, siinäkin kuitenkin ajattelen olevan kehitettävää. Tämä kehittämistyön aiheiden kartoitus olisikin mielenkiintoinen aihe tutkimukselle.

Osassa suomalaisissa tutkimuksista suhtaudutaan kriittisesti uhrin omaan toimintaan ja sen muuttamiseen keskittyviin apukeinoihin (Nikupeteri, 2016), sillä ne tahtomattaankin asettavat uhrille vastuun omasta turvallisuudestaan, tässä yhteydessä on puhuttu myös uhrin syyllistämisestä (Lidman, 2015). Kansainvälisissä tutkimuksissa tämä on huomioitu jo kaksikymmentä vuotta sitten ja esimerkiksi Brewster (2001) kritisoi tutkimuksessaan viranomaisten usein antamia neuvoja, kuten asunnon ja puhelinnumeron vaihtamista, päivittäisten rutiinien muuttamista ja tuttujen paikkojen ja uhrin totuttujen sosiaalisten tilanteiden välttämistä. Vaikka näiden ohjeiden tarkoitus on hyvä ja ne tähtäävät uhrin turvaamiseen ja vainoajan aiheuttamien riskien minimoimiseen, tosiasia on, että näillä keinoilla uhrin on luovuttava vapaudestaan ja oikeudestaan päättää omasta elämästään (Brewster, 2001). Tämän näen myös työni kautta saamani kokemuksen perusteella ongelmalliseksi. Usein näyttää siltä, että eron jälkeisen vainon uhri joutuu piiloutumaan ja muuttamaan elämäänsä saadakseen elää turvallisesti. Toistaiseksi vainon ennalta estävä toiminta näyttäisi kohdistuvan suureksi osaksi uhuriin ja hänen suojaamiseensa. Vainoaja näyttäisi usein jatkavan toimintaansa ja etsivän uhrinsa yhä uudelleen.

Tästäkin syystä ajattelen merkityksellisenä tekijätyön ja sen kehittämisen. Aiemmin tässä tutkielmassa mainitsinkin, että esimerkiksi Nikupeterin (2016) mukaan vainoaja asettuu usein itse uhrin rooliin hänen kanssaan asiasta puhuttaessa. Hänen mukaansa vainoaja kertoo ja kehittelee omaa fiktiivistä tarinaansa niin uhrilleen, kuin esimerkiksi viranomaisille. Tarinan keskeinen ajatus on se, että tekijä kuvailee itsensä uhriksi. Tarina vaikuttaa usein kuulijoihinsa voimakkaasti ja herättää emotionaalisia reaktioita (Nikupeteri, 2016). Kumpuniemen (2012) mukaan noin 75 %:lla vainoajista on jonkinasteinen persoonallisuushäiriö. Hänen mukaansa yli puolella vainoajista esiintyi ainakin epävakautta, epäluuloisuutta, riippuvaisuutta ja narsismia tai dominointia. Myös mustasukkaisuuden ja vaativuuden piirteet olivat yleisiä (Kumpuniemi, 2012).

Tämän ilmiön olen todennut lukemattomia kertoja työssäni. Olen usein pohtinut, kuinka monta rikosilmoitusta on nimenomaan vainoajan uhristaan tekemiä. Vainoajat ovat kokemuksenikin mukaan usein taitavia käyttämään yhteiskunnan rakenteita hyödykseen ja asettumaan itse uhrin rooliin. Yksi tutkimuksen kohde voisi olla, kuinka paljon vainoajat Suomessa tekevät esimerkiksi perättömiä lastensuojeluilmoituksia tai rikosilmoituksia uhristaan. Mielenkiintoista olisi myös selvittää, kuinka moni eron jälkeisen vainon uhri on saanut tuomion rikoksesta esimerkiksi puolustaessaan itseään tai läheisiään tai muusta vainoon liittyvästä syystä ja mitä tästä on uhrin ja hänen läheistensä elämässä seurannut. Tutkimustietoa lukiessani totesin usein

mainittavan yhtenä vainoamisen muotona perättömät rikos- ja lastensuojeluilmoitukset, en kuitenkaan löytänyt tutkimustietoa siitä, kuinka paljon niitä Suomessa tehdään.

Pakottava kontrolli vaikuttaisi olevan myös yksi perhesurmien taustatekijöistä. Eron jälkeisen vainon yhteydestä perhesurmiin on tehty tutkimusta (Nikupeteri ym., 2017; Silvennoinen & Tolvanen, 2014). Samoin pakottava kontrolli näyttäisi olevan yksi keskeisessä asemassa olevista osatekijöistä eron jälkeisen vainon dynamiikassa ja motiiveissa. Kysymykseksi jää, kuinka eron jälkeisen vainon alkamiseen voitaisiin tehokkaammin vaikuttaa, esimerkiksi ajoissa tunnistamalla ja näin ennalta estää väkivaltarikoksia ja vainon uhrien kokemaa kokonaisvaltaista ahdistusta ja pelkoa? Tätäkin näkökulmaa on tutkittu ja pohdittu, mutta ajattelen, että tutkimusta olisi hyvä tehdä vielä lisää, koska eron jälkeisen vainon ennalta estävä työ kohdistuu edelleen enimmäkseen uhrin suojaamiseen.

5 Pohdinta

Lähisuhdeväkivalta tapahtuu kodin seinien suojassa, piilossa muiden katseilta, eikä siitä usein haluta kertoa kenellekään. Lähisuhdeväkivaltaan liittyy olennaisena osana tunteet. Väkivallan tekijä on läheinen ihminen, jonka kanssa on yhteinen menneisyys ja mahdollisesti yhteisiä lapsia. Tilanteen ristiriitaisuus ei ainakaan helpota väkivallasta puhumista tai haavoittavasta suhteesta lähtemistä. Vain murto-osa lähisuhdeväkivallasta tulee viranomaisten tietoon, lähisuhdeväkivalta on piilorikollisuutta, jolla on valtava merkitys sekä inhimillisen kärsimyksen, että suurten kustannuksen aiheuttajana. Lisäksi lähisuhdeväkivalta jatkuu usein sukupolvelta toiselle.

Tutkimusaineistossa eron jälkeistä vainoa kuvataan ilmiönä, joka horjuttaa ja vahingoittaa hyvin laajasti uhrin perus- ja ihmisoikeuksia ja tekee hänelle mahdottomaksi määrätä omasta elämästään ja elintavoistaan. Ajattelen eron jälkeisen vainon lähisuhdeväkivallan muotona, jota ei voida pitää normaalina entisten kumppaneiden välisenä kanssakäymisenä. Vainon uhrin kertomus herättää usein kuulijassaan tarpeen löytää vaihtoehtoisia selityksiä tapahtumille, voidaan ajatella kyseessä olevan esimerkiksi ero- tai huoltajuusriita tai mustasukkaisuus. Tämän tutkielman aikana olen tutustunut tutkimukseen eron jälkeisestä vainosta ja ajattelen lukemani ja myös kokemukseni kautta ilmiön ja tilanteiden tunnistamisessa olevan suuria haasteita. Eron jälkeistä vainoa ei usein tunnisteta lähisuhdeväkivallaksi ja vainoksi, eikä perheen kokonaistilanne tule otetuksi huomioon palveluihin hakeutuessa. Nähdyn, kuullun ja ymmärretyksi tuleminen on vaikeaa. Ajattelen, että viranomaisetkin tarttuvat usein yksittäisiin tapahtumiin todeten ne vähäisiksi ja kokonaisuus jää näkemättä. Kokemukseni mukaan esimerkiksi poliisi tutkii vainon tapaista käytöstä myös useilla muilla, yksittäisiä tekoja tutkivilla rikosnimikkeillä, kuten mm kotirauhan rikkominen, viestintärauhan rikkominen, salakuuntelu, salakatselu, yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen, tietomurto ja identiteettivarkaus. Digitaalinen väkivalta ja –vaino näyttävät lisääntyvän jatkuvasti ja tekijät löytävät uusia keinoja käyttöönsä sitä mukaa kun teknologia kehittyy.

Vainoa on tutkittu enenevässä määrin lähisuhdeväkivallan viitekehyksessä. Lisäksi ennalta estävän työn, sekä uhreille ja heidän läheisilleen tarjotun tuen merkitys on nähty tärkeäksi. Eron jälkeinen vaino aiheuttaa inhimillistä kärsimystä sekä uhrille, että hänen läheisilleen, mutta on myös yhteiskunnalle kallis rikollisuuden muoto. Laitinen ja kollegat (2017) totesivat julkaisussaan, että vainoon tulee puuttua niin yksilön kuin yhteiskunnankin tasolla. Tämä tarkoittaa heidän mukaansa sitä, että vainon uhrin tarvitsevat terapeuttista apua väkivaltaisten

kokemusten aiheuttamiin henkisiin, fyysisiin ja sosiaalisiin seurauksiin. Julkaisussa todettiin myös yhteiskunnan velvollisuudeksi puuttua väkivallan ennaltaehkäisyyn ja vähentämiseen, sekä yksilön vapauden rikkomuksiin.

Lukiessani tutkimuksia ja niiden tuloksia, nousee kontrollin ja valta-aseman saavuttaminen suhteessa entiseen puolisoon esille yhtenä vahvana motiivina eron jälkeiseen vainoon. Jo vuonna 1954 Flanaganin tekemän tutkimuksen mukaan perhesurman tehneillä miehillä oli vaikeaa kohdata ajatustakaan erosta. Hänen mukaansa perheenjäsenensä tappaneet miehet eivät kyenneet aloittamaan elämäänsä uudelleen eron jälkeen ja yhtenä laukaisevana tekijänä surmaan hän nosti esille uhkan siitä, että puoliso ei enää olisi miehen kontrollissa. Aronson Fontes (2015) kuvasi kontrolloinnin aiheuttavan uhrille ahdistusta, riippuvuutta tekijästä ja pelkoa ja tästä syystä uhrin joutuvat kontrolloinnin seurauksena luopumaan vapaudestaan, itsetunnostaan ja perusoikeuksistaan. Näen mielenkiintoisena uhrin tunnekokemuksen ja riippuvuuden tunteen tekijästä. Olen työssäni todennut, että uhri haluaa usein suojella tekijää itsensäkin vuoksi, koska kokee, että ei selviä ilman tekijää. Uhri voi olla riippuvainen tekijästä monin eri tavoin, riippuvuus voi olla kokemukseni mukaan esimerkiksi taloudellista, tunnesiteeseen liittyvää, päihteisiin liittyvää tai itsetuntoon ja oman selviytymisen epäilyyn liittyvää riippuvuutta.

Yhteisöllinen vaino tuo omat ongelmansa mukanaan. Jos vainoajana ei olekaan ainoastaan entinen puoliso, vaan siihen osallistuu mahdollisesti hänen koko sukunsa tai hänen kulttuurinsa edustajat, voi piiloutuminen käydä hyvin vaikeaksi. Yhteisöllisen vainon juuret piilevät kulttuurissa ja yhteisön kunniaissa. Kokemukseni mukaan yhteisöllinen vaino on erityisen haastava eron jälkeisen vainon muoto, koska tarkkailemiseen, seuraamiseen, uhkaamiseen, tiedon levittämiseen ja väkivaltaan voi entisen puolison lisäksi osallistua koko muu yhteisö. Kuten Hong (2019) toteaa, yhteisöllisen väkivallan käsite antaa hyvän lähtökohdan yhteisöllisen vainon ominaisuuksien ymmärrykselle, sillä molemmissa olennaista on se, että yhteisön etua pidetään merkityksellisempänä, kuin yksilöiden oikeuksia. Yhteisön sisällä väkivalta nähdään hyväksyttävänä, koska sen päämääränä on suojella yhteisöä (Hong, 2019). Ajattelenkin, että ainoa keino yrittää vaikuttaa yhteisölliseen vainoon, on yhteisön sisältä päin tapahtuva rakenteiden muuttaminen. Tässäkin avoimuus, yhteistyö sekä halu ja kyky nostaa vaikeat aiheet yhdessä esille ovat ainoa tapa saada aikaan muutosta.

Tässä tutkielmassa esittelemäni tutkimuksen perusteella voin todeta, että eron jälkeinen vaino näyttäisi olevan riskitekijä perhesurmaan. Lähisuhdeväkivallan, eron jälkeisen vainon ja

perhesurman piirteissä näyttäisi olevan samankaltaisia tekijöitä, joista yhtenä on kuvattu pakottava kontrolli. Ajattelen näiden käsittelemieni ilmiöiden kytkeytyvän tiiviisti yhteen. Vaino on usein jatkumoa jo parisuhteen aikana alkaneelle väkivallalle ja kontrolloinnille. Piispa (2006) totesi, että puolet niistä miehistä, jotka olivat väkivaltaisista parisuhteissa, kohdisti väkivaltaa entiseen puolisoonsa myös parisuhteen päättymisen jälkeen. Hän nosti myös esille, että väkivallalla uhkailu, jota usein ei pidetä väkivaltana lainkaan, näytti olevan tyypillisintä niissä suhteissa, joissa mies oli käyttänyt väkivaltaa pitkään ja se oli jatkuvaa (Piispa, 2006).

Siltalan ja kollegoidensa (2022) toteamat lähisuhdeväkivallan yhteiskunnalle aiheuttamat kustannukset ovat valtavat. Pidän myös merkittävänä Siltalan ja kollegoiden (2022) tutkimuksessa esiintyvän parisuhdeväkivaltaa kokeneiden huomattavan tyytymättömyyden saamiinsa terveys-, sosiaali- ja oikeuspalveluihin: vain puolet parisuhdeväkivallan kokijoista olivat tyytyväisiä palveluihin. Tutkimuksessa todetaankin tuloksen korostavan lähisuhdeväkivallan kokijoiden kohtaamisen kehittämisen tarvetta laajasti eri viranomaisten palveluissa.

Kyseisen Siltalan ja kollegoiden (2022) tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että lähisuhdeväkivaltaa ei myöskään tunnisteta riittävällä tavalla suomalaisessa terveydenhuollossa. Tätä johtopäätöstä tukee myös aiempi tutkimus, esimerkiksi Kivelän (2020) tekemän tutkimuksen mukaan terveydenhuollossa lähisuhdeväkivallan kirjaaminen ja dokumentointi olivat puutteellisia, koska ainoastaan 3% tutkimusaineiston käynneistä oli kirjattu oikealla lisäkoodilla perheväkivallaksi, vaikka eri väkivaltakoodeilla merkittyyjä käyntejä terveydenhuollossa oli aiempaa enemmän. Ajattelen tunnistamisen olevan ainoa lähtökohta tilanteeseen turvallisella tavalla puuttumiseen ja ennalta estävän työn mahdollisuuksien luomiseen.

Merkityksellisiä ovat myös lasten kokemukset eron jälkeisen vainon uhreina. Lapset näkevät ja kokevat tilanteet, joissa heidän vanhempiensa välit ovat eron jälkeen hyvin vaikeat. Lapset joutuvat usein välikappaleiksi vainoajan käyttäessä heitä muun muassa tietolähteinä ja elävät vanhempansa kanssa saman pelon ja ahdistuksen ilmapölyssä, jonka eron jälkeinen vaino luo. Lapset kuitenkin voivat jäädä näkymättömiksi, vaikka voivat samalla tavalla olla vainon uhreja. Lasten on vaikea itse puhua puolestaan, meidän aikuisten tulee heidät ja heidän tilanteensa huomata.

Ajattelen ennalta estävän työn kehittämisen tärkeänä sekä eron jälkeisen vainon uhrien ja heidän läheistensä, että yhteiskunnan kannalta. Henkisesti nujerretun ihmisen on vaikea, ellei

mahdoton päästä itsenäisesti pois väkivallan, uhkausten ja kontrolloinnin kierteestä. Kuinka lähteä suhteesta, jos ajatuksiin on iskostettu varma tieto, että jos lähdet, lähtee myös henki joltakin, tai kaikilta perheen jäseniltä, tai vähintäänkin elämä vaikeutuu kohtuuttomasti. Tähän tarvitaan apua. Apua, jota uhri ei läheskään aina osaa tai kykene pyytämään. Tilanteen tunnistaminen ja oikeanlainen, turvallinen puuttuminen ovat avainasemassa. Tiedetään, että eron hetki on usein se vaarallisin hetki. Tarvitaan myös lisää tietoa ja koulutusta viranomaisille ja muille auttaville tahoille nimenomaan tilanteen huomaamisen ja tunnistamisen kannalta, mutta myös oikeanlaisen uhrin kohtaamisen ja turvallisen puuttumisen osalta.

Ajattelen, että on välttämätöntä tuntea lähisuhdeväkivalta ja siihen liittyvät erityispiirteet ilmiötasolla, että voi uhrin kertomasta tunnistaa lähisuhdeväkivallalle ja eron jälkeiselle vainolle ominaisia riskitekijöitä. Tätä tarkoitusta varten on olemassa apukeinoja, kuten esimerkiksi riskin- ja uhka-arvioinnin lomakkeita ja työkaluja, mutta mielestäni ne eivät täysin korvaa ilmiön tuntemisen tärkeyttä. Kokemukseni mukaan vaikeassa tilanteessa oleva ihminen ei esimerkiksi juuri koskaan tule kertomaan viranomaiselle, että häneen kohdistetaan kunniaan liittyvää väkivaltaa. Henkilö voi kertoa esimerkiksi uhkauksista ja viranomaisen täytyy tunnistaa ilmiö uhkausten takana, jotta osaa oikein ja turvallisin keinoin siihen puuttua. Sama tunnistamisen tärkeys näkyy myös lähisuhdeväkivallan muissa muodoissa, kuten eron jälkeisen vainon yhteydessä. Uhrin tapa jopa piilotella ja salata tapahtumia tekevät tilanteen tunnistamisen usein haastavaksi ja se vaatii tietoa näistä kyseisistä ilmiöistä. Kouluttaminen ja tiedon jakaminen ovat tärkeässä asemassa.

Eron jälkeinen vaino on ilmiönä monimutkainen jatkumo usein jo suhteen aikana alkaneelle väkivallalle ja toisen ihmisen hallitsemiselle. Vainon seurauksena uhri elää pelossa ja ahdistuneessa tilanteessa, jossa häntä piinaa ihminen, joka tuntee hänet hyvin ja johon hänellä on ollut tai on edelleen myös tunneside ja mahdollisesti yhteisiä lapsia. Vainoaja voi käyttää hyödykseen tietoja entisestä puolisostaan ja hänen tavoistaan ja esimerkiksi kehittyvää teknologiaa. Digitaalinen vaino yleistyy ja kehittyy samaa tahtia teknologian kehityksen kanssa. Pakonomainen tarve kontrolloida ja säilyttää valta-asemansa, näyttävät ajavan vainoajan tekoihinsa.

Vainoamisrikkoksen tunnusmerkistön toteennäyttäminen on haastavaa. Vainoajan on mahdollista piinata uhriaan monin tavoin niin, että se ei täytä minkään rikoksen tunnusmerkistöä. Todistelun taakka jää usein uhrille, joka on jo valmiiksi väsynyt ja voimaton. Vainon tunnistaminenkin voi olla vaikeaa, jos teot ovat näennäisen tavanomaisia ja vain uhri

ymmärtää niiden uhkaavuuden. On mahdollista, että uhria ei uskota ja hän voi itsekin epäillä omaa kertomustaan. Myös tähän liittyen viranomaisten kouluttaminen on tärkeää, jotta ymmärrys ilmiöstä lisääntyy ja moninaiset yksittäiset teot osataan nähdä jatkumona ja kokonaisuutena. Kuten Nikupeteri (2016) totesi, vainoaja saa usein yksittäiset teot näyttämään hyvin tavanomaisilta, mikä vaikeuttaa sekä uhria itseään, että viranomaisia nimeämään näitä tekoja ja tunnistamaan niitä väkivallaksi.

Ajattelenkin ennalta estävän työn merkityksen olevan valtava inhimillisen kärsimyksen lisäksi myös yhteiskunnallemme koituvien kustannusten osalta. Vainon uhrin käyttävät monimuotoisesti yhteiskunnan palveluita terveys-, sosiaali- ja oikeusjärjestelmän kautta. Vaino on yhteiskunnallemme kallis väkivallan muoto.

Olen tätä tutkielmaa kirjoittaessani pohtinut, miten alkutekijöissä eron jälkeisen vainon tunnistamisessa ja kohtaamisessa useat viranomaiset edelleen ovat, vaikka tutkimustietoa ilmiöstä on olemassa jo usean vuosikymmenen ajalta. Oma ajatteluni ja mielenkiintoni käsillä olevana aiheeseen lähtee käytännön tarpeesta ja olisikin mielenkiintoista jatkaa tästä aiheesta pro gradu -tutkielmassa. Kuinka tällä hetkellä esimerkiksi MARAK-työ (monialainen riskinarviointikokous) tosiasiallisesti toimii, kuinka apua tarvitsevat ihmiset tavoitetaan ja kuinka sen tarjoamaa apua saataisiin tehostettua. Vastuiden jakautumista työryhmän eri toimijoiden kesken olisi myös hyvä tarkastella ja sitä, saako uhri todellisuudessa sen avun, mitä hän tarvitsee. Mielenkiintoisena tutkimuksen kohteena näen myös tekijätyön. Kuinka vainoaja saadaan lopettamaan toimintansa tai vielä parempana vaihtoehtona, onko eron jälkeistä vainoa mahdollista ehkäistä tehokkaammin esimerkiksi kontrolloiva ja uhkaava käytös ja muut vainoajia tutkimuksen mukaan yhdistävät piirteet jo suhteen aikana tunnistamalla ja siihen puuttamalla? On olemassa riskin- ja uhka-arviointiin tarkoitettuja työkaluja, mutta näiden arviointien kohteet tulisi tavoittaa ajoissa.

Rakenteellinen väkivalta ja esimerkiksi vainoajien mahdollinen tapa käyttää yhteiskunnan rakenteita apunaan vainossa, esimerkiksi tekemällä rikosilmoituksia ja lastensuojeluilmoituksia uhristaan ovat myös mielenkiintoisia ilmiöitä tutkimukselle. Mielenkiintoista olisi myös tutkia, miten moni eron jälkeisen vainon uhri on saanut tuomion rikoksesta eron jälkeiseen vainoon liittyvien rikosilmoitusten tai tapahtumien seurauksena, ja mitä siitä on seurannut heidän elämässään. Samoin kiinnostava tutkimuksen kohde on pakottava kontrolli psykologisena ilmiönä. Ajattelen kuitenkin varsin positiivisena ongelmana useat vaihtoehdot tutkimuksen jatkamiselle ja näen tilanteen arvokkaana mahdollisuutena saada lisää tietoa inhimillisistä

kärsimystä ja suuria kustannuksia aiheuttavista ilmiöistä ja mahdollisuutena myös ennalta estävän työn kehittämiseen tulevaisuudessa.

Tätä työtä kirjoittaessani erityisesti jäivät mieleeni nämä sanat: “Erityisesti seksuaalinen ja lähisuhteissa tapahtunut väkivalta jäi laajalti oikeusprosessin ulkopuolelle. Nämä seikat pätevät pääosin myös nykyään: “totuus” saattaa jäädä kirjaamatta, koska sitä ei kerrottu, kysytty tai kuultu” (Lindman, 2015). Tunnistaminen, kohtaaminen, todellinen halu ymmärtää juuri kyseisen henkilön tilanne sellaisenaan kuin se hänelle on. Siinä mielestäni ovat avun tarjoamisen avaimet, jotka saamme hankkimalla tietoa, kouluttautumalla, avoimella asenteella, kohtaamalla ja todella kuulemalla.

Lähteet

- Alasuutari, P. (1999). *Laadullinen tutkimus* (3. uud. p.) Tampere: Vastapaino.
- Aronson Fontes, L. (2015). *Invisible chains, Overcoming coercive control in your intimate relationship*, New York, The Guilford Press
- Bildjuschkin. K.; Ewalds. H.; Hietämäki. J.; Kettunen. H.; Koivula. T.; Mäkelä. J.; Nipuli. S.; October. M.; Peltonen. J. & Siukola. R. (2020). *Väkivaltakäsitteiden sanasto*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Haettu 26.12.2022 sivustolta: <https://bit.ly/3trhpEe>
- Bradbury-Jones, C. & Nikupeteri, A. (2021). Intimate partner violence, stalking and the pandemic: Yet more paradoxes? *Journal of Advanced Nursing*, 77(5), 2117–2118. <https://doi.org/10.1111/jan.14820>
- Brewster, M. (2001). Legal Help-Seeking Experiences of Former Intimate-Stalking Victims, *Criminal Justice Policy Review*. Haettu 22.10.2022 sivulta: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0887403401012002001>
- Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta. (Istanbulin sopimus) 2011. Haettu 30.9.2022 sivustolta: <https://rm.coe.int/1680462532> s.13.
- Euroopan tasa-arvoinstituutti, haettu 12.10.2022 sivulta: <https://eige.europa.eu/>
- Ewalds, H. & Piispa, M. & Taskinen, J. (2012). *Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003-2012*, Sisäasiainministeriön julkaisu 35/2012, haettu 25.2.2023 sivustolta: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90812/URN_ISBN_978-952-245-728-8.pdf?sequence=1
- Fagerlund, M. (2016). *Lähisuhdeväkivalta poliisin perheväkivaltatehtävillä*, Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 123, haettu 5.1.2023 sivustolta: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-815-321-7>
- Flanagan, J.C. (1954). *The Critical Incident Technique*. *Psychological Bulletin* 51(4), s. 327–358.
- Flinkman M, & Salanterä S. (2007). *Integroitu katsaus– eri metodeilla tehdyn tutkimuksen yhdistäminen katsauksessa*. Teoksessa K. Johansson, A. Axelin, M. Stolt & R.-L. Ääri (toim.), *Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen*. (s. 84–100). Digipaino-Turun yliopisto.
- Hamberger, K., Larsen, S., Lehrner, A. (2017). *Coercive control in intimate partner violence*. *Aggression and violent behaviour*, 37, 1–11. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2017.08.003>

- Hannus, R., Marttala, P., Pohjoisvirta, R. (2017). *Vainotun selviäminen ja sen tukeminen*. Teoksessa Laitinen, Merja & Kinnunen, Jaana & Hannus, Riitta (toim.): *Varjosta valoon. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen*. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41, 168–186. Haettu 5.1.2023 sivustolta: https://issuu.com/ensi-jaturvakotienliitto/docs/varjosta_valoon
- Hautala, A., Ojalehto, H. (2021). *Pakottava kontrolli lähisuhdeväkivallan dynamiikassa*, Pro gradu –tutkielma, Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta.
- Hong, T. (2019). *Kunniaan liittyvän väkivallan uhrin oikeudellinen asema*. Väitöskirja. Turku: Turun yliopisto.
- Häkkänen – Nyholm, H. 2010. *Lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta erotilanteessa*. *Duodecim* 126, 499–505.
- Johansson, K. (Toim) (2007). *Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen*. Turun yliopisto. s. 3–9.
- Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S.-M., Pietilä, A.-M., Jääskeläinen, P. & Liikanen, E. (2013). *Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsennettyyn tietoon*. *Hoitotiede*, 25(4), 291–301. Helsinki: Sairaanhoidajien koulutussäätiö. Haettu 4.1.2022 osoitteesta <https://www.doria.fi/handle/10024/103977>
- Kivelä, S. (2020). *The Documentation of Family Violence in Healthcare and the Associations of Violence on Well-Being*, Tampere University, <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1407-1>
- Kumpuniemi, M. (2012). *"Nyt sinulle vasta sitten vaikeudet alkavatkin!" Väkivaltaan johtanut vainoaminen parisuhdekontekstissa*. Itä-Suomen yliopisto, <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20130064>
- Kumpuniemi, M., Valtonen, U. ja Säävälä, H. (2017). *Vainoajan kanssa työskentely*. Teoksessa Laitinen, Merja & Kinnunen Jaana & Hannus, Riitta (toim.) *Varjosta valoon. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen*. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41.
- Laitinen, M., Kinnunen, J., Hannus R. (toim.) (2017). *Eron jälkeisen vainon tunnistaminen, katkaisu ja uhrin selviytymisen tukeminen - Varjosta valoon, Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41*.
- Laitinen, M., Nikupeteri, A., (2013). *Vaino naisiin kohdistuvana eron jälkeisenä väkivaltana*. Helsinki : Suomen naistutkimuksen seura, <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1693391>

Lidman, S. (2015). *Väkivaltakulttuurin perintö: sukupuoli, asenteet ja historia*, Helsinki: Gaudeamus

Lidman, S. (2020). *Taivas ja syli. Kertomus parisuhdeväkivallasta vanhoillestadiolaisessa perheessä*. Helsinki: Gaudeamus

Liimatainen, M., Rantaeskola, S. (2022). *Toiminnallinen käsikirja lähisuhdeväkivaltaan puuttumiseksi ja ennalta estämiseksi*. Poliisihallituksen julkaisu Paino: Grano Oy Helsinki 2022 Haettu 30.6.2022 osoitteesta <https://poliisi.fi/documents/25235045/33939256/Toiminnallinenk%C3%A4sikirja-%C3%A4hisuhdev%C3%A4kivaltaan-puuttumiseksi-ja+ennaltaest%C3%A4miseksi-v8.pdf/37a14bb7-e4fc-dflb-35ce-c3df75063e8b/Toiminnallinenk%C3%A4sikirja-%C3%A4hisuhdev%C3%A4kivaltaan-puuttumiseksi-ja+ennaltaest%C3%A4miseksi-v8.pdf?t=164804713280> s.20-21

Melton, H. C. (2007). *Stalking in the Context of Intimate Partner Abuse*. *Feminist Criminology*, 2(4), 347–363. DOI: 10.1177/1557085107306517

Metsämuuronen, J. (2003). Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. 2. uudistettu painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Nikupeteri, A. (2016). *Vainottuna: eron jälkeisen vainon tunnistaminen ja uhrien kohtaaminen*. Akateeminen väitöskirja, Lapin yliopisto.

Nikupeteri, A., Lappi, C., Lohiniva-Kerkelä, M., Kauppi, A. & Laitinen, M. (2017). *Potentiaalisesti tappava parisuhde? Erotilanteen uhkaavuus ja uhrien suojaamisen edellytykset sukupuolittuneen väkivallan viitekehyksessä*. *Oikeus* 46 (3), s. 290–309.

Nipuli, S. (2020). *Lähisuhdeväkivaltaan puuttumisen ja ehkäisyn prosessit – Lähisuhdeväkivaltatyön hyvät käytännöt rakenteisiin*, Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön raportteja ja muistioita 2019:55.

Piispa, M. (2005). *Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 225, Naisiin kohdistunut väkivalta*. Haettu 4.1.2023 sivulta: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152455/225_Piispa_Heiskanen_Kaariainen_Siren_2006.pdf

Rikoslaki 25 luku, 7 a § (13.12.2013/879)

Rikosuhripäivystys, haettu 14.11.2022 sivulta: <https://www.riku.fi/erilaisia-rikoksia/lahisuhdevakivalta/>

- Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus?: Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja. Haettu 4.12.2022 osoitteesta https://oula.finna.fi/Record/oy_electronic_oy.992003616206252
- Siltala, H., Hisasue, T., Hietämäki, J., Saari, J., Laajasalo, T., October, M., Laitinen, H-L., Raitanen, J. (2022). *Lähisuhdeväkivallasta aiheutuva palveluiden käyttö ja kustannukset : Terveys-, sosiaali- ja oikeuspalveluissa*. Valtioneuvoston kanslia 22.08.2022, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-385-2>
- Silvennoinen, E. & Tolvanen, M. (2014). *Vainoaminen rangaistavaksi – loittoneeko vaino, riita?* Defensor Legis 5, 752–763.
- Stark, E. (2007). *Coercive control. How Men entrap Women in Personal life*. Oxford university press. Oxford
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, haettu 14.11.2022 sivulta: <https://thl.fi/fi/web/vakivalta/vakivallan-muodot/lahisuhdevakivalta>
- Vilka, H. (2015). *Tutki ja kehitä*. PS-kustannus,4. uudistettu painos, Haettu 4.1.2022 osoitteesta <https://www.ellibslibrary.com/collection>